

KUTATÁSI EREDMÉNYEK ÉS TUDOMÁNYOS KONFERENCIA A MISKOLCHOZ CSATOLT FALVAKRÓL, VÁROSRESZEKRŐL

Tóth Arnold

[1] Cséplés Görömbölyön, 1940-es évek
(Hegyi István fotója, a szerző gyűjtése)

„Falu a városban” – Miskolc városrészeinek társadalomtörténete, kulturális változásai a 19–20. században címmel 2021-ben egy háromévesre tervezett kutatási program vette kezdetét a Herman Ottó Múzeum szervezésében, a Miskolci Egyetem és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár néhány munkatársának részvételével. A néprajzos, történész és kulturális antropológus szakemberekből álló kilencfős kutatócsoport a ma Miskolchoz tartozó egykori falvak (kiemelten Görömböly, Hejőcsaba, Szirma és Miskolc-Tapolca) kutatását tűzte ki célul. Abból a megfontolásból indult a munka, hogy eddig sem a helytörténet-várostartörténet, sem a megye más tájaira fókuszáló néprajztudomány nem foglalkozott érdemben ezeknek a településeknek a történetével, társadalmával, hagyományos kultúrájával és mindezek modern kori változásaival.

A kutatómunka kereteit, céljait a Herman Ottó Múzeum néprajzosi fogalmazták meg, még 2020-ban. A múzeum Néprajzi Adattárában található Szabadfalvi József (1928–2001) etnográfus, múzeumigazgató tudományos hagyatéka. Ennek részét képezi – egyik utolsó kutatásaként – az 1990-es években Görömbölyön végzett gyűjtéseinek anyaga és az abból készült monográfia kézírata, *Falu a városban* címmel. A félbemaradt munkának és e kiadatlan kötetnek a kiteljesítését, szélesebb alapokra helyezett befejezését vállalta fel a Herman Ottó Múzeum. A kutatás elindulását a múzeum nyertes pályázata tette lehetővé, amely a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH) Országos

Tudományos Kutatási Alapprogram (OTKA) finanszírozásával 2023 decemberéig fedezi a projekt költségeit.

Nagy-Miskolc 1945-ben megkezdődött, majd több ütemben megvalósult létrehozása (utoljára 1981-ben Bükk-szentlászlót csatolták a városhoz) nem előzmények nélküli történet: a gondolat gyökerei az 1870-es évekig visszavezethetők. Miskolc a 19. század második felében még 20-30 ezres felöldi mezőváros volt, bortermelő és borkereskedő múlttal, kézműipari hagyományokkal, jelentős arányú agrárnépességgel. A környező középhegységi terület adottságaira és a 18. századi előzményekre támaszkodva a kiegyezést (1867) követően Miskolc az ipari fejlődés útjára lépett, és növekedésnek indult, 1911-ben törvényhatósági rangra emelkedett. 1920 után a trianoni határváltozás következtében, Kassa elvesztésével régióközponttá vált.

A város közvetlen szomszédságában egykor jobbágyfalvak sorakoztak, amelyek a 18–19. században jelentősen átalakultak. A török hódoltság után a lakosság szervezett újratelepítése és a spontán migráció révén eltérő felekezeti etnikai csoportok (görögkatolikus ruszinok, evangélikus és római katolikus németek és szlovákok, később ortodox bolgárok, majd német–cseh–lengyel–morva ipari munkások) érkeztek az egyébként is soknemzetiségű Miskolcot körülvevő településekre. Létrejött a város tőszomszédságában, szorosan egymás mellett fekvő falvak gazdasági, társadalmi, kulturális együttélésének sajátos egyensúlya, ahol az egymást kiegészítő tevékenységi formák rendszerében kialakult az egyes falvak szerepe és jellemző karaktere.

A várost termékekkel, munkaerővel, szolgáltatásokkal ellátó települések struktúráját politikai és közigazgatási téren a „Nagy-Miskolc”-koncepció fogta egybe. A 19. század végétől adatolható a mindenkori városvezetés településrendezési szándéka, amely több ütemben (1935 – Martintelep; 1945 – Diósgyőr, Percses, Hejőcsaba; 1950 – Görömböly, Tapolca, Hámor-Lillafüred, Ómassa, Új-massa, Szirma; 1981 – Bükk-szentlászló) csatolta a városhoz adminisztratív eljárással az önálló falvakat.

A folyamatnak három jól érzékelhető szakaszát lehet elkülöníteni. A 19. század második felében kirajzolódik a *hagyományos falu*

[2] Fialok ünnepelőben
Görömböly, 1940-es évek
(Hegyi István fotója, a szerző gyűjtése)

[3] Elsőáldozás Görömbölyön, 1961 (Lopota Józsefné fotója, a szerző gyűjtése)

modellje, amelyre a jobbágyfelszabadítást követően az átalakuló társadalmi rend, a helyi adottságok és hagyományok mentén a mezőgazdaság köré szerveződő tevékenységek (pl. szőlő- és bortermelés, zöldségtermesztés, tejtermékek előállítása, a városi piac ellátása) jellemzők. Az 1870–1890-es években felgyorsuló iparosodás megalkotja a *változó falu* modelljét, amelynek lakói a növekvő város lehetőségeihez alkalmazkodva kialakítják az átmenetek és a szimbiózis egyéni, közösségi stratégiáit. Ezek egészen a 20. század derekáig jellemzők maradnak, mígnem a közigazgatási összevonást követő évtizedekben elindul a városrészé válás, a kertvárosi funkció, a *falusias városrész* új életvilágainak kialakulása.

A kutatás első évében, 2021-ben a résztvevő munkatársak elkezdték a saját témáik forrásfeltárását, bibliográfiáinak elkészítését. Elindult a terepmunka, az archív családi fotók gyűjtése (1–3. kép), a levéltári és sajtókutatás, a múzeumban pedig a Szabadfalvi-hagyaték feldolgozása. A kutatást megalapozó elméleti keretekről és az első eredményekről a Herman Ottó Múzeum tudományos konferenciát rendezett a Miskolci Akadémiai Bizottság székházában 2021. szeptember 30-án. A projekttel azonos című műhelykonferencián négy szekcióban 12 előadást hallhattak a résztvevők.

A falu–város problematika megközelítési lehetőségeit áttekintő első részben a vezető kutató, Tóth Arnold ismertette a kutatás előzményeit, kérdéseit, témaköreit, várható eredményeit. Ekkor került sorra Görömböly szülőtte, Kárpáti László művészettörténész-muzeológus 70. születésnapjára is (4. kép). Valuch Tibor történész *Falusi és vidéki társadalmak napjainkban* címmel kutatási kérdéseket és módszereket vázolt fel, tágabb kontextusba helyezve a miskolci kutatócsoport lehetséges feladatait. Kristóf Andrea geográfus, a miskolci agglomerációs övezet társadalomföldrajzának szakavatott kutatója a terület társadalmi-gazdasági változásainak sajátosságait ismertette, nemrégiben megjelent doktori disszertációja alapján. Viga Gyula

etnográfus Miskolc és közvetlen környéke kapcsolati térszerkezetének változásáról adott elő, történeti-néprajzi megközelítésben.

A második szekcióban két városrész, Görömböly és Miskolc-Tapolca kutatásának legújabb eredményeit ismertették az előadók. Pusztai Tamás régész a tapolcai ásatások alapján bemutatta a bencés apátság és a Miskolc nemzetség Árpád-kori udvarháza közötti kapcsolatokat. A 16–17. századi dézsmajegyzékek kutatásából kirajzolódó kora újkori pusztasodási folyamatokat Bodnár Tamás, a társadalmi és gazdasági jelenségeket Gyulai Éva vázolta. Bodnár Mónika etnográfus beszámolt a Szabadfalvi-hagyatékban található görömbölyi gyűjtésekről, dokumentumokról.

A harmadik rész *Urbanizációs hatóerők, okok és következmények a városfejlődésben* címmel a 20. századi településfejlődés különböző típusait és modelljeit járta körül. Hajdú Ildikó kulturális antropológus bemutatta Nagy-Miskolc koncepciójának történetét a dualizmus korától a megvalósulásig. Alabán Péter történész Ózd példáján keresztül ismertette a lokális társadalom dezintegrációját, a falvakból összevont ipari város településrészeinek széteső folyamatait a rendszerváltás idején. Schleicher Veronika etnográfus a Balaton-térség kutatásának módszertani tapasztalatait osztotta meg a hallgatósággal, a modernizáció, urbanizáció és turizmus fogalmai mentén. Zárásképpen Kunt Gergely történész a lillafüredi nyaralótelep és a Palotaszálló kiépülésének korszakából mutatott be tanulságos mentalitástörténeti összefüggéseket, amelyek a két világháború közötti városfejlődésre is hatással voltak.

2022-ben az egyéni kutatások folytatódnak, és publikációk készülnek az egyes városrészek történetének, néprajzának témaköreiből. A projekt 2023-ban egy tanulmánykötet megírásával és egy tudományos konferenciával zárul.

[4] A 70. esztendő Kárpáti László művészettörténész-muzeológus (középen) a kutatás nyitókonferenciáján (Fotó: Baranczó Benedek, Herman Ottó Múzeum)